
Koulutuksen suunnannäyttäjä

Matti Parjanen: Mister Koli, oletteko kommunisti? Yliopistobarrikadien räjäyttäjän elämä. Tampere: Tampere University Press, 2018, 377 s. ISBN 978-952-03-0711-0

Matti Parjasen kirjoittama, sosiologian professorina ja Tampereen yliopiston rehtorina toimineen Paavo Kolin elämäkerran ensimmäinen osa *Marskin ritari Paavo Koli: Itseään käskenyt mies* ilmestyi vuonna 2009. Yhdeksän vuoden työn tuloksena on valmistunut toinen osa Kolin elämäkerta. Vuosien uurastus ilmenee kir-

jan sisällössä. Lähdeaineiston ja haastattelujen määrä on miltei uskomattoman runsas ja kirjan kuvitus monipuolinen. Osan aineistoa muodostavat Matti Parjasen muistot vuosilta, jotka hän vietti Kolin assistenttina ja ystävänä. Kirjan nimi viittaa Kolin stipendiaattiaikaiseen kokemukseen yhdysvaltalaisessa collegessa. Häntä epäiltiin kommunistiksi, koska hän oli kysynyt taloustieteen luennotta, miksi luennoitsija ei käsittele lankaan Karl Marxia. FBI pyysi kuitenkin Suomesta Suopon lausuntoa, ja sen saavuttua Paavo Koli nostettiin sankariksi ja palkittiin apurahalla.

Jatkosodasta palattuaan nuori vänrikki opiskeli ensin Kadettikoulussa ja sitten Helsingin yliopistossa, jossa hän suoritti alle kolmessa vuodessa voimistelunopettajan ja valtiotieteen maisterin tutkinnot. Se onnistui lähes ympärivuorokautisen opiskelun ja mainesanoista piittaamattoman opiskelun tuloksena. Seuraava vaihe olikin hakeutuminen stipendiaatiksi Atlantin taakse, ensin vaatimattomaan collegeen ja sitten ensimmäisenä suomalaisena ASLA-stipendiaattina Chicagon yliopistoon. Sodan kokeneena hän viehättyi Amerikasta ja amerikkalaisesta yliopistosta. Koli säilyikin liberaalina läpi elämänsä toisin kuin me myöhempinä vuosikymmeninä Amerikassa opiskelleet.

Suomeen palattuaan Koli syntyi työelämän sosiologiaan ja väitteli vuonna 1955 tutkimuksella *Ennakkoluuloista teollisessa organisaatiossa*. Työelämän tutkimus ja organisaatiososiologia muodostuikin hänen ensimmäiseksi pääsuuntaukseksi. Niin ikään 1950-luvulla väittelleet sosiologit Mauno Koivisto, Paavo Seppänen, Kalevi Heinilä, Jouko Siipi ja Vesa Laakkonen sekä Erik Allardt ja Heikki Waris esittävät Parjasen teoksessa luonnehdintansa Kolistä ja hänen väitöskirjastaan. Ennen hakuaan Yhteiskunnallisen Korkeakoulun sosiologian professoriksi Paavo Koli kirjoitti useita tutkimusraportteja ja muun muassa teoksen *Organisaatio ja johtajuus. Johdatus hallinnon sosiologiaan* (1960). Hän edusti osallistuvan johtamisen ja yrittäjädemokratian oppien syntyä sodanjälkeisen teollistumisen olosuhteissa. Vuonna 1962 Koli nimitettiin Parjasen sanoin ”rimaa hipoen” Yhteiskunnallisen Korkeakoulun sosiologian professoriksi – virkaan, jota hän oli jo pari vuotta hoitanut virkaa tekeväenä.

Työelämän ohella Paavo Kolin sodanjälkeistä elämää väritti avioliitto ja perhe-elämä viiden lapsen isänä. Sitä teoksessa kuvataan vauhdikkaasti luvussa ”Räväkkää siviilielämää”. Niin Ilse Koli kuin heidän tyttärensä ovat haastatteluissa kertoneet

yksityiskohtaisesti tutkijalle puolisonsa ja isänsä elämäntavasta ja elämäntavasta

Vuonna 1962 Paavo Koli valittiin Yhteiskunnallisen Korkeakoulun rehtoriksi ja toiselle kaudelle vuonna 1965. Seuraava lukuvuonna kättelin uutena opiskelijana hyväryhtistä ja tyylikästä rehtoria, joka oli myös pääaineeni professori, tosin virkavapaalla. Rehtori Koli ansioitui aktiivisena hallinnon kehittäjänä. Hänen rehtorikaudellaan korkeakoulu laajentui monialaiseksi yliopistoksi, jossa taloudellisesti hallinnollinen ja humanistinen tiedekunta täydensivät yhteiskuntatieteitä ja jonka opiskelijamäärä peräti kuusinkertaistui. Opiskelijamäärän kasvusta aiheutui kitkaa opetusministeriön ja valtion johdon kanssa niin, että Koli sai vuoden 1966 rohkeasta lukuvuoden avajaispuheestaan myllykirjeen presidentti Kekkoselta. Koli ymmärsi meidän opiskelijoiden vaatimuksia yliopistodemokratiasta, mutta akateemisen vapauden sijaan hän kannatti ”akateemista vastuuta” amerikkalaisen mallin mukaisesti. Parjasen käyttämän ”yliopistobarrikadien räjäyttäjän” identiteetistä huolimatta paikallinen ja kansainvälinen tuki olivat Paavo Kolille tärkeitä. Sitä edellytti erityisesti hänen pyrkimyksensä perustaa Tampereen yliopiston yhteyteen idän ja lännen suhteita tutkiva

korkeimman tason tutkimuskeskus. Tätä suunnitelmaa vauhditti hänen sairastamansa kaksisuuntainen mielialahäiriö niin, että siihen liittyvä maaninen vaihe ilmeisesti johti yliamputuviin ideoihin. Maanista vaihetta seuraava mielialan lasku ja masennus johtivat itsemurhaan maaliskuussa 1969.

Monet elämäkerran ensimmäisessä osassa haastatellut Kolin johtaman kaukopartion miehet ajattelivat, että itsemurhan takana oli Kolin kokemus rintamalinjan takana, jossa hänen oli pakko ampua venäläinen vanki, jota ei voitu kuljettaa mukana eikä päästää kertomaan kaukopartiosta omilleen. Elämäkerran toisessa osassa itsemurhan taustaa käsitellään paljon monipuolisemmin, mutta myös Ilse Koli viittaa miehensä sotakokemuksiin.

Paavo Kolin puheistaan kokooma kirja *Suuntana huomien* (1968) kertoo hyvin ja monipuolisesti Kolin yhteiskunnallisesta ajattelusta erityisesti työelämän muutoksen ja koulutuksen kehittämisen osalta. Hän oli 1960-luvulla niitä harvoja yhteiskuntatutkijoita, jotka näkivät informaatioyhteiskunnan, kilpailuyhteiskunnan ja digitalisaation leviämisen ja vaikutukset. Kolin omin sanoin: ”Kehityssuuntaus voidaan pelkistää siten, että inhimillinen tekijä – lähinnä tiedon taso – alkaa yhä

ratkaisevammin määrätä, miten nykyaikainen yhteiskunta pystyy toimimaan, turvaamaan jäsenilleen toimeentulon, ylläpitämään kiinteyden ja järjestyksen.” (s. 254).

Matti Parjasen kirja kuvaa kattavasti ja jopa yksityiskohtaisesti Kolin elämää ja saavutuksia. Teos on hyvin kirjoitettu ja sen kieli on elävää – ehkä Kolin esimerkkiä seuraten. Osa hänen tietolähteistään jää hieman avoimiksi, sillä kirjaan ei sisälly lähdeluettelo.

Ari Antikainen